

Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Kıbrıs'ta Komünizm Kaygısı

The American (USA's) Concern for Communism in Cyprus During the Cold War Era

Cemile ŞAHİN* - İsmail ŞAHİN**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Kıbrıs politikalarını irdelemektir. Bu dönem boyunca, ABD'nin adadaki komünist örgütlenmeden ziyadesiyle rahatsızlık duyduğu bir gerçektir. Bu bağlamda ABD, adada güçlü bir siyasi tabana sahip bulunan AKEL'in (Emekçi Halkın İlerici Partisi) iktidara gelme ihtimalinden oldukça çekinmiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin AKEL üzerinden adada nüfuz kurma çabalarını da endişeyle takip etmiştir. Çalışma boyunca ABD'nin söz konusu endişeleri ile bunların çözümüne yönelik attığı adımlar ele alınmıştır. Makalede Soğuk Savaş Dönemi koşulları Kıbrıs bağlamında tımdengelim yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmanın ana konusu ABD dış politikası olduğu için araştırmada ağırlıklı olarak Amerikan arşiv vesikaları kullanılarak dönemin koşulları ve kaygıları ele alınmıştır. Araştırma, elde ettiği bulgulardan hareketle, ABD'nin Kıbrıs politikasının Soğuk Savaş tezleri çerçevesinde şekillendiği sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Soğuk Savaş, Kıbrıs, AKEL, Komünizm.

* Doç. Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma-Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9989-8903, e-posta: csahin@bandirma.edu.tr.

** Prof. Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bandırma-Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3144-7844, e-posta: isahin@bandirma.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 26.04.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 29.06.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

This study aims to analyse the Cyprus policies of the United States of America (USA) during the Cold War. During this period, it was a fact that the USA was highly uncomfortable with the communist organization on the island. In this context, the USA was very concerned about the possibility of AKEL (Progressive Party of the Working People), which had a robust political base on the island, coming to power. In addition, it also followed with concern the Soviet Union's efforts to establish influence on the island through AKEL. The study discusses these concerns and the steps taken by the USA to resolve them. In the article, the conditions of the Cold War period are analysed in the context of Cyprus using the deductive method. Since the main subject of the study is the USA's foreign policy, the conditions and concerns of the period are discussed by using mainly American archival documents. Based on the findings, the study concludes that the USA's policy towards Cyprus was shaped within the framework of Cold War theses.

Keywords: *US, Cold War, Cyprus, AKEL, Communism.*

Giriş

İngiliz İmparatorluğu, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında yer almış olmasına rağmen savaştan bir hayli zayıflayarak çıkmış ve böylelikle İngiliz emperyal düzeni ağır bir tahribata uğramıştır. Tüm emareler, imparatorluğun sonunun geldiğine işaret etmekte olup,¹ savaş sonrasında imparatorluk büyük bir hızla çözülmüş ve başta Hindistan olmak üzere Asya'daki sömürgeler bağımsız birer devlet haline dönüşmüştür. 1945 yılı seçimlerini kazanarak iktidarı devralan Clement Attlee liderliğindeki İşçi Partisi'nin odağında, modern bir refah devletinin oluşturulması yer almıştır. Başbakan koltuğuna oturan Attlee, bu doğrultuda sosyal ve ekonomik reformlara öncelik vererek ülkenin ekonomisini güçlendirmek yönünde adımlar atmıştır. Yine de İngiltere'nin denizaşırı askerî taahhütlerinden tamamıyla kopmamış, hatta Sovyetler Birliği tehdidini bertaraf etme politikasına sınımsız sarılmıştır. Bu bağlamda Batı'nın askerî gücünü arttırma planlarını açıkça destekleyerek 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Londra, savaş sonrası yeni düzende, dünya barışının korunmasında ve Sovyet tehdidini yok etmede, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile birlikte

---

¹ Jeremy Black, *İngiltere Tarihi*, (çev. Aytaç Yıldız), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 485.

hareket etmeyi ve bu sayede Birleşmiş Milletler (BM) ile NATO'nun etkili bir güce dönüştürülmesini savunmuştur. Savaş öncesinde olduğu gibi savaş sonrasında da İngiltere ile ABD arasında sıkı bir iş birliği söz konusu olup, özellikle Soğuk Savaş'ın başlamasıyla iki ülke arasındaki bağlar daha da kuvvetlenmiştir. Washington ise İngiltere'nin küresel çaptaki gücünden ve emperyal kaynaklarından azami ölçüde yararlanmak istemiştir. Bu doğrultuda, özellikle Sovyet tehdidine karşı, İngiltere'nin deniz aşırı topraklarındaki askerî üslerinden yararlanmak, Amerika'nın öncelikleri arasında yer almıştır. Öyle ki Beyaz Saray, küresel güç dengesini etkileyebilecek stratejik toprakların, ne Sovyetler Birliği'nin kontrolüne geçmesine ne de bu topraklarda komünizmin güç kazanmasına taraftardır.

Savaş sonrası dönemde İngiliz savunma politikaları irdelendiğinde, Orta Doğu ve Avrupa'da potansiyel düşman olarak Sovyetler Birliği'nin algılandığı görülmektedir. Bu nedenle ABD ile yakın bir iş birliği kurulmasına ziyadesiyle önem verildiği anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus ise Hindistan'ın bağımsızlığının, Akdeniz'in stratejik önemini İngiltere açısından hiçbir şekilde azaltmadığıdır.² Bu bağlamda Londra, ABD dışında hiçbir dış gücün bölgede stratejik bir konum elde etmesine müsaade etme taraftarı değildir.³ İngiltere'nin temel arzusu, ABD'nin Akdeniz coğrafyasında her türlü sorumluluğu üstlenmesidir. Bunun en temel nedeni, imparatorluğun Akdeniz boyunca azalan askerî ve siyasi gücüdür. İngiliz stratejisine göre Sovyet Rusya ve komünizme karşı Akdeniz'in güvenliğini sağlayacak en etkili yol, bölgede tesis edilecek Anglo-Sakson bağlılıklardır. Bu dönemde Akdeniz'de meydana gelebilecek otorite boşluğunun veyahut istikrarsız hükümetlerin, bölge ülkelerinde ekonomik, sosyal ve siyasi iyileşmeyi büyük ölçüde aksatacağı ve bunun sonucunda Sovyetlerin veya komünistlerin güç kazanmasından endişe duyulmaktadır. Dolayısıyla hem İngilizlerin hem de Amerikalıların Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ta iç düzeni bozucu komünist hareketleri veya örgütleri yakın takibe aldıkları ve de komünist olmayan hükümetlerin iktidara gelmesini arzuladıkları anlaşılmaktadır. Nitekim bu vaziyet ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 1947 tarihinde hazırlanan muhtıradan açıkça görülmektedir.⁴

---

² Office of the Historian-Foreign Relations of the United States (FRUS), *The Ambassador in the United Kingdom (Douglas) to the Secretary of State*, 1947v01/d388, 11 Haziran 1947.

³ FRUS (1947v01/d388), 11 Haziran 1947.

⁴ FRUS (1947v05/d395), *Memorandum Prepared in the Department of State*, (Tarihsiz).

1. Soğuk Savaş Dönemi'nde Kıbrıs Politikalarının Arka Planı

İkinci Dünya Savaşı ertesinde, ABD ile İngiltere'nin Kıbrıs adasına yönelik politikalarını belirleyen faktörlerden birinin de komünizm ve Sovyet tehlikesi olduğu çok açıktır. Bu bağlamda her iki ülke, Orta Doğu'nun güvenliği ve dünya barışının sürdürülmesi adına, Kıbrıs'ın bir İngiliz üs bölgesi olarak korunmasından yana olmuşlardır.⁵ Ancak bu görüşün mevcut koşullardan etkilendiğini belirtmekte fayda var. Neticede, iki ülke arasındaki yazışmalar, uluslararası konjonktürün değişmesi durumunda Kıbrıs'ın statüsünün gözden geçirilmesi konusunda hemfikir olduklarını işaret etmektedir. Burada dikkate alınması gereken bir husus da Filistin meselesi üzerinden yaşanan gerilimdir. Filistin topraklarında İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi, Orta Doğu'da tansiyonu bir hayli yükseltmiş ve artan sorunlar, tüm Orta Doğu'nun enerjisini ve güvenliğini tüketecek bir seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca bu sorun, Orta Doğu ile Batı dünyası arasındaki ilişkileri ziyadesiyle zehirlemiş olduğundan, böylesine gergin bir ortamda İngiltere ve ABD'nin en büyük korkusu, Yahudiler ile Araplar arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak Sovyetler Birliği ordusunun Filistin'e girmesini kolaylaştıracak koşulların oluşmasıdır. Zira her iki ülke, Filistin'de bir Rus gücünün varlığını hayati bir kayıp olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle Amerikan hükümeti, Orta Doğu ve Akdeniz'de kendi çıkarlarına uygun adil ve kalıcı bir barışın kurulması için azami ölçüde İngiltere ile iş birliği tesis edilmesine taraftardır. Bu durum, Amerikan çıkarlarının savunulması bakımından da önemlidir. Zira zayıflamış yapısına rağmen İngiltere; dominyonları, kolonileri ve diğer ileri karakollarıyla büyük askerî değere sahip topraklardan oluşan dünya çapında geniş bir ağa sahip ülke konumunda olduğundan, tüm bu olanaklar stratejik avantajların yanında Birleşmiş Milletler ve Sovyetler Birliği'yle ilişkilerde de Amerikalılara üstünlük sağlamada oldukça kıymetlidir.

Amerika'nın ilkesel olarak, self determinasyon hakkını desteklediği bilinen bir gerçektir. Ancak Washington'un bu aşamada, self determinasyona yani "halkların kendi kaderini tayin etme hakkına" temkinli yaklaştığı anlaşılmaktadır. Özellikle bu hakkın kullanılmasının, Amerikan ve İngiliz çıkarlarına verebileceği zararlardan duyulan kaygı, belirleyici olmuştur. Bu yüzden, Amerikan ve İngiliz çıkarlarına ve amaçlarına karşıt olan bir

---

⁵ FRUS (1947v05/d424), *Statement by the United States and the United Kingdom Groups*, (Tarihsiz).

etkinin nüfuzuna açık olacak bir boşluk bırakacak şekilde hızlı bir geri çekilmeye sıcak yaklaşılmamıştır. Bundan dolayı bilhassa ABD, prensip olarak Kıbrıs Rumlarının Enosis isteğini yerinde bir talep olarak değerlendirmiştir. Ancak uluslararası siyasi koşullardan ötürü Enosis'e mesafeli yaklaşmıştır. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; Birincisi, Filistin'de yaşanan karışıklıklardır. İkincisi, Sovyetler Birliği'ne karşı doğudaki iki ileri karakol olan Yunanistan ve Türkiye'nin bu sorun nedeniyle çatışmaya sürüklenmesi endişesidir. Üçüncüsü ise, İngiliz birliklerinin Mısır ve Filistin'den çekilmesinin, Doğu Akdeniz'de ciddi bir güç boşluğuna yol açma ihtimalidir. Tüm bu olasılıklar, Doğu Akdeniz'i herhangi bir çatışmanın odak noktası haline getirebileceğinden, Amerikalı yetkililer bu şartlardan hareketle Malta ve Kıbrıs'taki İngiliz varlığının sürdürülmesini desteklemişlerdir. Aslında İngilizler ile Amerikalıların üzerinde mutabık kaldıkları kaygılar, Yunan İç Savaşı (1946-1949) yıllarında ortaya çıkmıştır. Bu dönem iki ülke, Yunanistan'ın komünizme yönelmesini engellemek üzere birlikte hareket etmiştir.⁶ Büyük Savaş, Avrupa'daki güç dengesini Sovyetler Birliği lehine çevirmiştir. Henry Kissinger'ın ifadesiyle, "*Fransa yere serilmiş; Büyük Britanya tükenmiş; Almanya da dört işgal bölgesine ayrılmıştır.*"⁷ Savaş patlak vermeden önceki yedi büyük güce dayalı çok kutuplu uluslararası sistem, savaş sonrasında yerini iki süper güce dayalı iki kutuplu bir sisteme bırakmıştır. Haliyle bu manzara, Josef Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği'ne Avrupa üzerinde hegemonya kurma fırsatı sunmuştur. En azından kuşklar ve öngörüler bu yönde yoğunlaşmıştır.

2. ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Dış Politika Hedefleri

12 Nisan 1945 tarihinde ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt'in ani ölümü üzerine başkan yardımcılığından başkanlık koltuğuna geçen Harry S. Truman, savaş müttefiki Sovyetler Birliği'ne daima kuşkuyla yaklaşmasıyla biliniyordu. Alman ordularının 22 Haziran 1941 günü Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla başlayan kaygılı süreçte, senatör olarak görev yaptığı bir konuşmada Truman şunları söylemiştir: "*Hangi şartlar altında olursa olsun Hitler'i galip görmek istemesem de, Almanya'yı kazanıyormuş gibi görürsek Rusya'ya yardım etmeliyiz ve Rusya'yı kazanıyormuş gibi görürsek Almanya'ya yardım*

---

⁶ Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, (çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 174-175.

⁷ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 407.

etmeliyiz. Böylece onların mümkün olduğu kadar çok adam öldürmesine izin vermeliyiz, ikisi de sözlerine sadık değiller.”⁸ Zaten, savaş sonunda Sovyetlerin ve Amerikalıların amaçlarının farklı olduğu kısa zaman zarfında anlaşılmıştır. Stalin, zaferin bir ödülü olarak toprak şeklinde somut kazanımlar talep etmiştir.⁹ Dahası Sovyetler Birliği, sadece Doğu Avrupa’da gücünü konsolide etmek için toprak talep etmemiş; aynı zamanda bu topraklarda kendi sosyal sistemini de kurmayı amaçlamıştır. Aslında savaş sonrası düzene ilişkin İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı ile Postdam Konferansı’nda ciddi tartışmalara rağmen ortak bir mutabakata varmışlardır. Dolayısıyla Stalin, konferanslarda alınan kararların uygulanmasını talep ederek, bu çerçevede Doğu Avrupa ülkeleri ile Almanya konusunda hassasiyet göstermiştir. Eski Başbakan Churchill’in Amerika’nın Missouri Eyaleti, Fulton kentinde, Westminster College’ta Başkan Truman’ın huzurunda öğrencilere yaptığı meşhur “demir perde”¹⁰ konuşmasını, 14 Mart 1946 tarihli Pravda gazetesine değerlendiren Stalin şöyle demiştir:

Bu, Müttefik Devletler arasına fesat tohumları ekmek, iş birliği ve barışı bozmak için atılmış tehlikeli bir adımdır. (...) Aslında Bay Churchill ile onun İngiltere ve ABD’deki dostları, İngilizce konuşmayan diğer uluslara bir tür ultimatoma veriyorlar, yani gönüllü olarak bizim hakimiyetimizi kabul edin, o zaman her şey yoluna girer, aksi halde savaş kaçınılmazdır demeye getiriyorlar. (...) Biz Yalta anlaşmalarından vazgeçmeyiz. Almanlar ülkemize Finlandiya, Polonya, Romanya ve Macaristan üzerinden saldırmışlardı. (...) Şimdi Sovyetler Birliği, gelecekte kendi güvenliğini sağlamak için bu ülkelerde Sovyet yanlısı hükümetler bulunmasına çalışıyorsa, bunda şaşılacak ne var?¹¹

⁸ Kissinger, *Diplomasi*, s. 406.

⁹ Joseph S. Nye ve David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (çev. Renan Akman), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 194.

¹⁰ Churchill konuşmasında, Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye kadar Avrupa’nın üzerine bir “demir perde” indiğini söylüyordu. Tarihçilerin büyük çoğunluğu bu konuşmayı Soğuk Savaş’ın miladı olarak kabul ederler. Churchill savaşın askeri sonuçlarından oldukça memnundu. Ancak Yalta ve Postdam sonrası ortaya çıkan siyasi neticelerden büyük bir rahatsızlık duyuyordu. “Biz böyle bir Avrupa için savaşmamıştık” diyen kurt politikacı savaşın siyasi sonuçlarını düzenleyen anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesini savunuyordu.

¹¹ Yuriy Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, (çev. Orhan Uravelli), Lena Yayınları, Ankara, 2015, s. 430.

Savaş sonrasında Moskova'nın; Arap coğrafyası, İran ve Türkiye'ye karşı ortaya koymuş olduğu tutum da Amerikalıları rahatsız etmiştir. Başkan Truman, Ocak 1946'da Sovyetlerin bu tutumundan duyduğu rahatsızlığı belirttiikten sonra, Rusya'nın Türkiye'yi işgal etmeyi ve Karadeniz Boğazlarını Akdeniz'e kadar ele geçirmeyi planladığına dair aklında hiçbir şüphenin olmadığını ifade etmiştir.¹² Küresel bir güç çekişmesi söz konusu olup, en büyük satranç, Avrupa ve onu çevreleyen ülkelerde oynanıyordu. Belki daha da önemlisi, güç ve güvenlik meseleleri kadar görünürlük kazanan ideolojik rekabetin varlığıdır. Moskova, Batı kapitalizmi karşısında güvenliğini sağlayabilmek için kendi çıkar alanlarında Sovyet tipi rejimlerin kurulmasını, varoluşsal bir mücadele olarak algılıyordu. Buna karşılık ABD, Birleşmiş Milletler sistemini referans alan ortak güvenliğe dayalı liberal küresel bir dünya düzeni kurulmasını destekliyordu.¹³ Bu amaçla, demokratik rejimler arasındaki cepheyi güçlendirmenin peşindeydi. Bilhassa Avrupa ve çevresi olmak üzere Sovyetlere karşı güç mücadelesinde jeopolitik avantaj sağlayacak ülkelerde liberal demokratik yapıların tesis edilmesine ziyadesiyle önem vermiştir. Washington ve Londra, liberal demokratik ve iktisadi düzeni tehdit edecek bir sistemin varlığına karşı olduklarını her fırsatta dile getirmekten çekinmiyorlardı. Onların nazarında Sovyetler Birliği'nin faşist Almanya'dan hiçbir farkı yoktu ve Sovyet ideolojisi en az faşizm kadar tehlikeliydi. Stalin ise Avrupa'da Kızıl Ordu'nun varlık gösterdiği her toprak parçasında, SSCB'nin güvenliği için uygun gördüğü siyasi ve stratejik kazanımları sağlama konusunda esneklik göstermiyordu. Stalin'e göre savaş, Sovyetler Birliği'nin tüm birikimlerini alıp götürmüştü ve bunların yeniden yerine konması için güvenli bir barış ortamına ihtiyaç vardı. Stalin bu yolun sınırlarını olabildiğince batıya çekerken, çareyi de Almanya'nın bir daha Sovyetlere zarar veremeyecek hale getirilmesinde ve ülkesinin batısında Sovyet tipi rejimlerin iktidara getirilmesinde görüyordu. Sovyet lider, Kızıl Ordu'nun ve SSCB'nin zaferden sonra artan gücüne ve dünya kamuoyunda elde ettiği sempatiye de güvenerek bu amaçlarına ulaşmayı ve nihayetinde ülkesine güvenli ve büyük bir devlete yakışır bir konum kazandırmayı planlıyordu. Stalin'i bu denli güvenlik merkezli

---

¹² Elizabeth Edwards Spalding, *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2006, s. 30.

¹³ Nye ve Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, s. 192.

davranmaya iten endişenin, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi hızlıca belini doğrultup yeniden silaha sarılması düşüncesi olduğu söylenebilir. Nitekim ülkenin uğradığı yıkım ve kayıplar, Almanya'nın çok ötesindeydi. Bu nedenle Stalin tüm varsayımlarını, yakın gelecekte Batılı güçler arasında yeni bir savaş daha çıkabilir olasılığına dayandırıyordu. Dolayısıyla realpolitige inanmış birisi olarak Stalin işini şansa bırakmak istemiyordu. İngiltere ve Amerika ise bu durumu tehlikeli bir oyun olarak gördüklerinden, Sovyetler Birliği'nin savaştan sonraki nüfuz alanını sınırlı tutmaya kararlıydılar.

Sovyetler Birliği ile İngiltere ve ABD arasındaki çıkar çatışmasının, savaş sırasında bilhassa Hitler'in savaşı kaybetmesine kesin olarak bakıldığı yıllarda ortaya çıktığı anlaşılıyor. Nitekim müttefiklere zaferin kapılarını açan Normandiya Çıkarması'nın başarısının ardından, 09-20 Ekim 1944'te Moskova'da bir araya gelen Churchill ile Stalin, nüfuz bölgeleri üzerinde mutabakata varmaya çalışmışlardır. Yüzdeler Anlaşması olarak tarihe geçen bu toplantıda Churchill tarafından Stalin'e Güneydoğu Avrupa'nın, iki ülke arasında nüfuz bölgelerine ayrılmasını teklif edilmiştir.¹⁴ Bu önerinin altında yatan neden, Normandiya Çıkarması'yla birlikte Kızıl Ordu'nun da başlattığı taarruzda, Balkanlar ve Orta Avrupa'yı hâkimiyeti altına almasıdır. Churchill, Sovyetler Birliği'nin batı sınırının Tahran Konferansı'nda müttefiklerce kabul edilen Curzon Hattı'nın¹⁵ batısına geçmesine taraftar değildir. Ayrıca Churchill, Stalin'i Avrupa'dan uzak tutabilmek için Almanya yenilir yenilmez Sovyetleri, Japonya'ya savaş ilan etmesi için ikna etmeye uğraşmıştır. Sovyet ordusunun Doğu Avrupa'da ilerlemesi karşısında bu defa Churchill, Sovyetleri İngiliz çıkar bölgelerinden uzak tutma yolunda bir diplomasi takip etmeye başlamıştır. Bu bağlamda İngiltere Başbakanı, Stalin'i Yunanistan'dan uzak tutmak için özel bir çaba ortaya koymuş ve ondan Yunanistan'da komünistlere iç savaşa girme konusunda cesaret vermemesini ve İtalya'da komünizmi kışkırtmamasını talep etmiştir.¹⁶ Moskova'daki görüşmede Churchill, SSCB'nin Karadeniz ve Güneydoğu Avrupa'daki çıkarlarını bariz bir şekilde kabul etmiştir. Öte taraftan, Stalin'i de İtalya ve

---

¹⁴ Romanya: %90 Rusya ve %10 diğerleri; Yunanistan: %90 Britanya (ABD ile mutabakata göre) ve %10 Rusya; Yugoslavya: %50-%50; Macaristan %50-%50; Bulgaristan %75 Rusya ve %25 diğerleri. Daha sonra Moskova'nın önerisiyle Macaristan'daki Sovyet oranı yüzde 80'e çıkarılmıştı.

¹⁵ Curzon Hattı, Sovyetler Birliği ile Polonya arasında öngörülen sınır çizgisidir.

¹⁶ Martin Gilbert, *Churchill Bir Yaşam*, (çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul, 2013, s. 939.

Yunanistan'dan uzak tutarak İngiltere'nin Akdeniz'deki geleneksel çıkarlarını koruma altına almayı başaramamıştır. Anlaşılabilirliği kadarıyla Churchill, Sovyetler Birliği'nin Balkanlardaki etkinliğine karşı çıkmazken, Orta Avrupa'daki etkinliğini asgari düzeyde tutmayı planlamıştır.¹⁷

Stalin'in temel önceliği iç sorunlar olmuştur. Savaş, ülkenin sanayi tesislerine büyük zarar vermiş, binlerce işletme, fabrika ve tesis yok edilmiştir. Dahası ülke, 30 milyona yakın insanını savaş nedeniyle kaybettiğinden, doğal olarak ciddi bir işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bir bütün olarak ele alındığında Sovyetler Birliği'nin, millî servetinin en az üçte birini savaş nedeniyle kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu nedenle ekonomik sorunlar çığ gibi büyümüş, karaborsa, karne uygulaması, enflasyon, tefecilik, yokluk ve kıtlık, dönemin en belirgin ekonomik sorunları olarak öne çıkmıştır. Bir de tüm bunlara ilaveten, savaş sonunda meydana gelen kuraklık, işleri büsbütün altüst etmiştir. 1946 yılında baş gösteren tarımsal felaket için Stalin her ne kadar, "*kuraklığı da yeneceğiz!*"¹⁸ dese de tarımsal problemler bir türlü istenilen ölçüde çözüme kavuşturulamamıştır. Bu yüzden geniş çaplı rehabilitasyon ve kalkınma programları için Sovyetlerin duyduğu en acil ihtiyaç, uzun süreli bir barıştır. 10 Ocak 1947 tarihinde İngiltere Genelkurmay Başkanı Feldmareşal B. L. Montgomery'nin Stalin ile yaptığı görüşmede edindiği intiba, bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir:

Genel olarak Moskova ziyaretim ve Stalin'le buluşmam, bende silinmez izler bıraktı. Edindiğim izlenime göre, Rusya, büyük bir koalisyonun içinde bile olsa, yeni bir dünya savaşına hazır değildi, yönetim de bunun farkında. Rusya'ya uzun süreli bir barış lazım, ülke çok harap halde, savaştan oldukça büyük zarar görmüş. Ben şu sonuca vardım: Rusya yeni bir savaş istememektedir ve ortamı gelecek provokasyonlardan uzak duracaktır, dahası tahriklere de uymayacak, çok dengeli ve tutarlı diplomatik adımlar atacaktır. Bu izlenimlerimi Britanya hükümetine ve karargâh başkanlarına da ilettim.¹⁹

Bu pencereden bakıldığında Stalin için en pratik yolun, askerî güçten ziyade siyasi saha olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı

¹⁷ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 393.

¹⁸ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 426.

¹⁹ Yemelyanov, *Stalin İktidarın Zirvesinde*, s. 431-32.

üzere Hitler'e karşı kazanılan zafer, hem Sovyetler Birliği'ne hem de komünizmle duyulan sempatinin artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla komünizm ve sosyalizmin yayılması, Sovyet yumuşak gücünün de yayılması anlamına geldiğinden,²⁰ her hâlükârda bu durum Moskova'nın işine yarayacak; ona önemli diplomatik ve jeopolitik kazanımlar sağlayacaktır. Özellikle Nazilerin ellerinden aldıkları topraklar ile İngiliz İmparatorluğu içerisinde bağımsızlık arayan ülkeleri, kaçırılmayacak bir fırsat olarak görmüşlerdir. 1945 yazında Almanya'nın başkenti Berlin'in yakınlarında bulunan Postdam'da²¹ yapılan görüşmede, ABD'nin çiçeği burnunda Başkanı Harry Truman, Churchill'in de hazır bulunduğu bir ortamda, atom bombası denemelerinin başarıyla sonuçlandığını Stalin'e bildirmiştir.²² Bu mesaj şüphesiz, ayağını denk alması yönünde Stalin'e açık bir uyarı niteliğindedir.

Savaş sonrasında dünyanın siyasi çehresinde ciddi bir değişim meydana gelmiş ve bu bağlamda sosyalist fikir ve hareketler, başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde hızla güç kazanmıştır. Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlar'da komünist rejimler kurulurken, Fransa ve İtalya'da komünist partiler iktidara ortak olmuştur. Başkan Truman, Truman Doktrini olarak bilinen Kongre'deki meşhur konuşmasında, “*özgür halkları desteklemek, ABD'nin politikası olmalıdır*”²³ şeklinde konuşmuştur. Bu doğrultuda SSCB'nin, Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'daki yayılmacı politikalarına karşı, Avrupa'nın siyasi, iktisadi ve askerî açılardan yeniden inşası; Türkiye, Yunanistan ve İran'ın Sovyet etkisinden uzak tutulması, Fransız ve İtalyan komünist partilerinin koalisyon hükümetlerinden dışlanması şeklinde birtakım tedbirlere başvurulmuştur. Daha sonra bu sistematik tedbirlerin kısa zaman zarfında Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'nun kuruluşu ile daha kurumsal bir çerçeveye oturtulduğu anlaşılıyor. Haliyle tüm bu gelişmeler, iki küresel güç arasındaki ilişkilerde gerilimi, çatışmayı ve rekabeti derinleştirdiği gibi uluslararası sistemin mantığının “sıfır toplamlı oyun” kuralı kapsamında işlemlerini sağlamıştır.

---

²⁰ Paul Bushkovitch, *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 413.

²¹ Postdam Konferansı, Almanya'nın teslim olmasının ardından 17 Temmuz 1945 ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Almanya'nın Postdam kentinde müttefik üç liderin, Stalin, Churchill ve Truman'ın katılımıyla gerçekleşti. Churchill'in seçimleri kaybetmesi üzerine konferansa yeni Başbakan Clement Atlee de iştirak etmiştir.

²² Kissinger, *Diplomasi*, s. 416.

²³ Oktar Türel, *Küresel Tarihçe, 1945-79*, Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s. 66.

3. ABD'nin Kıbrıs'taki Komünist Örgütlenmeden Kaynaklı Kaygıları

Türkiye ile Yunanistan arasında barışı korumak ve adayı komünizmden uzak tutmak, ABD'nin Kıbrıs'taki en temel politikası olmuştur. Bu bağlamda Amerikalıların önceliği, BM ilkelerinden ziyade NATO'nun çıkarlarıydı. Bu nedenle Kıbrıslı Rumların Amerikan makamlarından beklentisi, adadaki sorunları NATO müttefiklerinin güvenlik ihtiyaçlarına göre değil de BM ilkeleri çerçevesinde ele almasıydı. Bunun doğal bir yansıması olarak Rumlar, self determinasyon hakkının Kıbrıs'ta uygulanması için Amerikalılardan hem yardım talep ediyordu ve hem de onlara birtakım güvenceler sunuyordu. Bu doğrultuda Washington'u ikna etmek için savundukları argüman, Kıbrıs'ta Enosis gerçekleşse bile adanın NATO güvenlik sisteminin bir parçası olmaya devam edeceği iddiasıydı. Zira Yunanistan bir NATO ülkesiydi. Prensipite Birleşik Devletler bu fikre karşı çıkmıyordu. Ancak en büyük kaygısı Türkiye idi. Nitekim Türkiye ve Kıbrıs Türkleri Enosis'e karşı çıkıyorlardı. Diğer yandan Amerika, Makarios'un "tarafsızlık" adı altında Doğu Bloku ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmesinden ciddi düzeyde rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden bu tarafsızlığa son verecek, adayı Batı Kampı içerisine sokacak ve onu bir NATO ülkesine dönüştürecek Enosis fikrine sıcak yaklaşıyordu. Dolayısıyla Amerika'nın zaman zaman Enosis'e yeşil ışık yakması, yine onun güvenlik kaygılarından ileri geliyordu. Öyle ki Washington nezdinde Enosis, komünizmle mücadelede alternatif bir yöntemdi ancak ABD, bu yöntemin Türkiye'ye rağmen uygulanmasını, stratejik nedenlerle tehlikeli buluyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Kıbrıs adası üzerinde küresel güç mücadelesinin ortaya çıkmasının en temel nedenlerinden birisi, İngiltere'nin ada üzerindeki hâkimiyetinin devam edip etmeyeceği tartışmasıdır. Doğal olarak bu belirsizlik, Kıbrıs Rumları ile Yunanistan'ı, Enosis konusunda cesaretlendirmiştir. Enosis, en basit haliyle, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelmektedir. Ancak siyasi retorik bakımından, antiemperyalist söylemleri fazlasıyla ihtiva ettiğinden, Enosis'in liderliğini yapan Kilise ile 1926 yılında kurulan Kıbrıs Komünist Partisi'nin (KKP) devamı niteliğindeki AKEL'in (Emekçi Halkın İlerici Partisi) söylemleri de antiemperyalizmde buluşmuştur. Böylece adanın Ortodoks inancına sahip halk kitleleriyle, sosyalist ideolojiyi benimseyen kesimlerin ortak noktasını, Enosis olduğu kadar, bu sihirli kelimenin merkezinde bulunan sömürge karşıtlığından başlayıp, NATO aleyhtarlığına kadar uzanan söylemler ve itirazlar oluşturmuştur. Bir taraftan ada üzerindeki egemenlik tartışmaları, diğer

tarafından sömürge karşıtı siyasi söylemlerin yoğunluğu, Orta Doğu ve Akdeniz denkleminde önemli bir jeopolitik konuma sahip Kıbrıs'ta, Sovyetler Birliği'ne ve onun Batı karşıtı ideolojik fikirlerine karşı sempatinin artmasına imkân sağlamıştır. Bu durumun farkında olan Washington ve Londra ise stratejik bir toprak olan Kıbrıs'ta komünistlerin başarı kazanmasını, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki çıkarları bakımından önemli bir tehdit olarak tanımladıklarından, tüm hesaplarını ve tüm ilişkilerini, adada komünizmin zayıflaması, en azından iktidarı ele geçirebilecek ölçüde güç kazanmaması için harcamışlardır.

Marksist ideoloji çerçevesinde örgütlenen ve kurumsallaşan AKEL'in arkasında güçlü bir halk kitlesi vardı. İşçi sendikaları, gençlik dernekleri ve ziraat örgütleri, partinin ana omurgasını oluşturuyordu ve bu yapılar, partinin kentlerden en ücra köylere kadar taraftar toplamasına imkân tanımaktaydı. Nitekim savaş yıllarının ekonomik ve toplumsal koşullarında iyice tabana yayılan AKEL, seçmenlerin yaklaşık üçte birinin desteğini alabilecek bir seviyeye ulaşmıştır.²⁴ Adams ve Cottrell'in araştırmasına göre AKEL, nüfus oranı esas alındığında komünist olmayan ülkeler içerisinde en güçlü partiler arasında yer alıyordu.²⁵ AKEL, resmî olarak 14 Nisan 1941 tarihinde kurulmuş olsa da yukarıda da belirtildiği üzere Kıbrıs Komünist Partisi'nin devamı niteliğindedir. Nitekim bu durum, Mart 1943'te yapılan yerel seçimlerde kendisini göstermiş ve AKEL resmî olarak girdiği bu ilk seçimde, beş büyük kentten Limasol ve Mağusa'nın belediye başkanlıklarını kazanmayı başarmıştı. Bununla birlikte Kıbrıs'ta, sendikaların öncülüğünde daha yüksek ücretler, daha kısa çalışma saatleri ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla başlatılan grevler, ekonomik taleplerinin yanı sıra sömürgeci İngiltere'nin ülkeden gitmesini savunan siyasal talepler de içeriyordu. İşçilerin haklarının savunulması ve sömürge karşıtı söylemler, çalışanlar ve halk arasında milliyetçi eğilimleri beslemesinin yanında sola karşı sempatinin artmasına da yol açıyordu. Böylece milliyetçi ve sol söylemin iç içe geçtiği yeni bir dil, ada genelinde hızla yayılıyordu. 1940'lı yılların sonlarında iyiden iyiye güçlenen bu tablonun, ABD ve İngiltere'nin çıkarlarına zarar vereceği varsayıyordu.

1950'lerin ortalarına kadar ABD ile İngiltere'nin hedefi, bölgesel statükoyu korumak ve bölgedeki değişim güçlerini kontrol altında tutmaktı.

---

²⁴ T. W. Adams ve Alvin J. Cottrell, *Cyprus Between East and West*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, s. 14.

²⁵ Adams ve Cottrell, *Cyprus Between East and West*, s. 14.

Bu bağlamda her iki devletin ortak beklentisi, bölgede yükselen milliyetçiliğin kendisine rakip veyahut tehdit olarak komünizmi görmesidir. Ancak beklentinin aksine bölgede palazlanan milliyetçiliklerin ekseriyetinin, kendilerine tehdit olarak komünizmi seçmek yerine Siyonizm'i veya Batı karşıtlığını seçtikleri anlaşılmaktadır. Amerika Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in, Orta Doğu ülkelerini kapsayan uzun ziyareti (Mayıs 1953) sonrasında kaleme aldığı raporunda, "*Araplar, komünizmden değil Siyonizmden ve ABD'nin yayımlacı Siyonizm'in destekçisi olmasından korkuyorlar*"²⁶ tespitinde bulunması, bu anlamda oldukça dikkat çekicidir. Benzer durum Kıbrıs Rumları arasında da geçerlidir. Onlar için de komünizm esas tehdit olarak görülmemiş; Amerikan-İngiliz dostluğuna dayanan statükonun korunması düşüncesi, alt edilmesi gereken esas tehlike olarak tanımlanmıştır. Bu toplumsal ve siyasal koşullardan istifade etmeyi amaçlayan SSCB ise komünizm, milliyetçilik ve tarafsızlık düşüncesini Akdeniz ve Orta Doğu'ya yaymaya çalışmıştır. 1945-1960 arası dönemde Sovyetler Birliği'nin, Kıbrıs'a yönelik politikaları genel hatlarıyla; Adada İngiliz egemenliğini sonlandırmak, adanın NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın hâkimiyetine geçmesini önlemek, adayı NATO ve Batı kampı dışında tutmak ve adada Sovyet nüfuzunu artırmak şeklinde özetlenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde nüfuz kurma suretiyle, Akdeniz ve Orta Doğu'ya yayılma girişimleri karşısında, İngiltere'nin Akdeniz ve Orta Doğu'daki varlığı daha değerli ve stratejik bir hale gelmiştir. Daha da önemlisi, savaş sonrasında İsrail'in kurulması, Kıbrıs'ta Enosis taleplerinin artması ve Mısır'da İngiliz karşıtlığının yükselmesi, Orta Doğu'da dengeleri değiştirebilecek mahiyette tarihi hadiseler olarak görülmüştür. Bu yüzden, 1950'li yılların başından itibaren, İngiltere ve ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı Orta Doğu'nun savunmasına özel ehemmiyet verdikleri anlaşılmaktadır.²⁷ Washington ve Londra açısından Akdeniz'in kontrolü, stratejik ve siyasi açıdan büyük önem taşımakta olup, bu çerçevede Yunanistan ve Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı doğudaki ileri karakollar olarak tanımlanmıştır. Dahası, Filistin'deki

---

²⁶ J.C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II, D. Van Nostrand Company, Princeton, 1956, s. 341.

²⁷ Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz: Fahir Armaoğlu, "(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na 1951-1955", *Bellekten*, Sayı: Nisan 1995, Cilt 59 - Sayı 224.

istikrarsızlığın, Doğu Akdeniz'in barış ve güvenliğine zarar verebileceğine ilişkin endişe had safhada olduğundan ABD, Malta ve Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin lojistik imkânlarını oldukça önemsemiştir²⁸ ve hiçbir şekilde Kıbrıs üzerinden müttefiklerin bir çatışma içerisine girmesini veyahut adadaki istikrarın ortadan kaldırılmasını arzu etmemiştir.²⁹ Açıkçası, Amerikalı yetkililer Kıbrıs sorunu için, "şimdi zamanı değil" yorumunu yaparak bu sorunun ileriki yıllarda ele alınması gerektiğini tavsiye etmişlerdir.

4. İsrail'in Kuruluşu, Batı İttifakı ve Kıbrıs

Soğuk Savaş'ın başında İsrail'in kurulması, Orta Doğu'daki tüm taşları yerinden oynatmaya yetmiştir. Araplar için artık en büyük tehlike, İsrail ve onun resmî ideolojisi Siyonizm'dir. Sovyet tehdidi ya da komünizm, Arapların tehdit gündeminde doğrudan yer almamış, hatta Araplar, Amerikalılar ile İngilizleri İsrail'in kurucuları olarak gördükleri için bu iki güce karşı tepkilerini giderek arttırmışlardır. İsrail'in kuruluşu, Orta Doğu'daki anti-Amerikancılığın en önemli kaynağı; Siyonizm ise Amerikan karşıtı duyguları beslemeye devam eden en büyük faktör olmuştur. Birleşik Devletler açık bir şekilde İsrail'in kuruluşunu desteklemiş ve Orta Doğu'daki politikasını, bu yeni devlet üzerine kurmaya kararlı olmuştur.³⁰ Washington bu çerçevede İsrail'in, Orta Doğu bölgesinde barışın ve ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi için kalıcı bir güç haline gelmesi için çabalamıştır.³¹ Bu stratejiye göre, Orta Doğu'da İsrail'in kalıcı ve yapıcı bir güç haline getirilmesi, Amerika'nın jeopolitik kaygılarını asgari düzeye indirebilirdi. Washington'dakiler yine de bu politikanın hassas ve dengeli bir şekilde yürütülmesini istemişlerdir. Zira yükselen Arap milliyetçiliği, komünizm tehlikesi ve Sovyet tehdidi gibi önemli faktörler, başta ABD olmak üzere diğer Batılı güçlerin çıkarlarını Orta Doğu'da tehlikeye atabilirdi. Bu nedenle Amerika, bir taraftan Arapları tamamıyla Sovyetler Birliği'nde kaptırmamak için uğraşırken diğer taraftan da Sovyetlerin, Orta Doğu ve Akdeniz'e yayılmasını önleyebilecek jeopolitik özelliklere sahip Türkiye ve Yunanistan'ı kendi tarafında tutmaya ve bu iki devleti Sovyetlere karşı güçlendirmeye çalışmıştır.³²

²⁸ FRUS (1948v03/d679), *Department of State Policy Statement*, 11 June 1948.

²⁹ FRUS (1948v04/d92), *The Secretary of State to the Embassy in Greece*, 9 August 1948.

³⁰ Armaoğlu, "(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'ne 1951-1955", s. 192.

³¹ FRUS (1948v05p2/d580), *Memorandum of Conversation Prepared in the Office of the Special Representative of the United States in Israel*, 7 September 1948.

³² FRUS (1948v04/d140), *Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense*

Birleşik Devletler nazarında Türkiye ve Yunanistan, sahip olduğu askerî ve coğrafi yetenekler bakımından Sovyet yayılcılığına karşı iki önemli tampon ülkedir. Bu nedenle bu iki ülkenin SSCB'nin kontrolü veya egemenliği altına girmemesi, ABD'nin ulusal güvenlik çıkarları için hayati derecede önemli görülmüştür. Özellikle Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'nun güvenliği bakımından Girit, Rodos ve Kıbrıs'ın, SSCB'nin etkisinden uzak tutulmasına ziyadesiyle ehemmiyet verildiği anlaşılıyor. Benzer şekilde Türkiye'nin, Süveyş Kanalı'ndan Orta Doğu petrol sahalarına uzanan hava, kara ve deniz yollarına hâkim olması, Türkiye'nin ABD nezdindeki stratejik değerinin artmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan Amerikalı politika yapıcıları, Orta Doğu'daki güç dengesinin kendi aleyhlerine değişmemesi için İsrail ile Kıbrıs adası arasında sıkı bir ilişki kurulmasını, stratejik açıdan önemli buluyorlardı. Orta Doğu'da İngiltere ve Fransa'nın gücü ve etkisi her geçen gün azalıyordu ve ayrıca Araplar arasında, İsrail ve Batı sömürgecilikinden kaynaklı Batı karşıtlığı, halklar ve devletler nezdinde çığ gibi büyüyordu. Bu konjonktürden ötürü ABD, Orta Doğu'da Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak ve çevrelemek adına, Orta Doğu'nun Arap olmayan ülkelerinden bir savunma ve güvenlik kuşağı oluşturma düşüncesi ile hareket etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'in girişimleriyle hazırlanan ve Kuzey Seddi (*Northern Tier*) olarak tanımlanan bu projenin neticesinde Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı (1955) inşa edilmiştir. Orta Doğu'nun savunmasını Batı ittifakına bağlama ve bu yolla bir güvenlik koridoru oluşturma anlayışı çerçevesinde İsrail ile Kıbrıs arasında da bir bağ kurulması, jeopolitik nedenlerle değerli görülmüştür. Özellikle, Kıbrıs'ın bağımsızlık sürecinde bu düşüncenin daha da olgunlaştığı anlaşılıyor.

Kıbrıs adası ile Filistin, Akdeniz'le birbirine bağlı Levant coğrafyasının iki önemli toprak parçasıdır. Her iki coğrafya, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türklerin hâkimiyeti altındadır. Savaş sonrası yeni düzende de kaderleri yine çok değişmemiş, bu sefer de her ikisi birer İngiliz kolonisine dönüşmüştür. Koloni idaresi boyunca en dikkat çekici gelişme, her iki ülkede ortaya çıkan İngiliz karşıtı bağımsızlık mücadelesi olmuştur. Bu mücadele irdelendiğinde, Kıbrıs Rumlarının İngilizleri ve Türkleri; Filistinli Arapların ise İngilizleri ve Yahudileri "işgalci" olarak tanımladıkları görülüyor. Doğal

---

(Forrestal), 24 November 1948.

olarak bu bakış açısının, Kıbrıs Rumları ile Filistinli Araplar arasında yakın dostluk ve siyasi iş birliği alanlarının çoğalmasına kapı araladığı söylenebilir.³³ Özellikle İsrail'in bağımsızlığı sonrasında bu ilişkinin görünür bir şekilde ortaya çıktığı bilinmektedir. Kıbrıs Rumlarının İngiliz işgaline son verme ve adayı Yunanistan'la birleştirme (Enosis) mücadelesinin, Filistin meselesiyle benzerliğinden dolayı Arap dünyasında ciddi ölçüde karşılık bulduğunu söylemek mümkündür.

Bağdat Paktı'nın tek Arap ülkesi olan Irak'ta, 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen kanlı darbe sonucu Batı yanlısı hükümetin devrilmesi, Kıbrıs'ın bölge siyasetindeki stratejik yükünü daha da ağırlaştırmış ve Kıbrıs sorununun gelişimini ziyadesiyle etkilemiştir. Kıbrıs uyuşmazlığı, NATO'nun iki stratejik ülkesi Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getiren ve her iki ülke kamuoyunu meşgul eden ciddi bir problemdir. Soğuk Savaş'ın kaygılı ve sancılı yıllarında ortaya çıkan bu sorunun, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki münasebetleri altüst etme olasılığı oldukça yüksektir. ABD, müttefikler arasında böyle bir uyuşmazlığın ortaya çıkmasına taraftar olmadığından, Kıbrıs sorunu nedeniyle hem müttefikler hem de adadaki halklar arasında yükselen tansiyonun, Sovyetler Birliği'ne önemli fırsatlar sunabileceğinden hareketle, adanın savunmasının Yunanistan, Türkiye ve İngiltere tarafından müştereken yapılmasını tavsiye etmiştir. Buna göre, bölgede meydana gelen düzensizlik ve güvensizlik ancak bu şekilde emniyet altına alınabileceğinden, ABD'nin teşvikiyle NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerine 20 Mart 1957 tarihinde bir mektup göndererek, Kıbrıs uyuşmazlığında NATO'nun arabuluculuk yapabileceğini teklif etmiştir. Lord Ismay, sorunun NATO dayanışması içerisinde çözülebileceğini ifade ediyordu. Nihayetinde yoğun diplomatik çabaların ışığında üç devlet, Doğu Akdeniz'de sulh ve emniyeti takviye etmek amacıyla 1959 yılı başında Zürih ve Londra'da gerçekleştirdikleri konferanslarla, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda mutabakata varmışlardır. Öyle ki bu üç devlet, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörü oldukları gibi bu yeni devleti NATO üyesi yapmak konusunda da anlaşmışlardır.³⁴

---

³³ Nabeel Shaath, "Old friends? Palestine, Cyprus, and Greece", euobserver, 26 Ocak 2016, https://euobserver-com.translate.google/opinion/132004?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=nui,op,sc, erişim 20.10.2021.

³⁴ Robert Holland, "NATO and the Struggle for Cyprus", *Journal of Modern Greek*

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğuşunu ve sonraki gelişmeleri, Soğuk Savaş koşullarında ve Orta Doğu'da meydana gelen olaylar bağlamında değerlendirmek oldukça faydalı olabilir. Hatta Kıbrıs meselesini tüm bu olayların birer fonksiyonu olarak ele almak, konunun derinliğini anlamak bakımından farklı bir bakış açısı sunabilir. Bu perspektiften bakıldığında, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnâsır ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un kurduğu samimi dostluk ve İngiltere'ye karşı gösterdikleri ortak tepki, dikkate değer veriler sunar. Zira bu yakın ilişkinin, Kıbrıs Rumları ile Arap dünyasının yakınlaşmasında önemli bir rol oynadığı gelişmelerden izlenebiliyor. Öyle ki Arap dünyasıyla Kıbrıs Rumları arasında inşa edilen bağların, İsrail'in bağımsızlık ve uluslararası tanınma süreçlerine yansımaları da rahatlıkla görülebilir. Bu bağlamda 1960 yılında Türk ve Rum ortaklığında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı olan Başpiskopos Makarios'un, İsrail'i tanımamak ve İsrail'le diplomatik ilişkiler tesis etmemek için güçlü bir direnç ortaya koyması, bu yakın ilişkinin bir yansıması niteliğindedir. Buna karşılık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Muavini, Kıbrıslı Türk Dr. Fazıl Küçük'ün, Makarios'un aksine İsrail'le diplomatik ilişkiler kurulmasına taraftar olması, elbette bir rastlantının eseri değildir. Küçük'ün tavrının arkasında Türkiye'nin olduğu aşikârdır. Bu yıllarda Türkiye'de 27 Mayıs 1960 askerî darbesi yaşanmış ve ülke hiç olmadığı kadar Batı desteğine ihtiyaç duymakta olduğundan, İsrail'le ilişkilere ayrı bir önem verilmiştir. Kaldı ki Türkiye, İsrail'i tanıyan halkı Müslüman olan ilk devlet olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantör ülkesinden ikisi, Türkiye ve İngiltere, İsrail'i tanınması ve İsrail'in Lefkoşa'da büyükelçilik açmasına müsaade etmesi için ABD ile birlikte Makarios'a baskı yapmaktan geri durmamıştır.

Makarios'un İsrail'e mesafeli ve soğuk durmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan biri, İsrail'in Kıbrıs meselesinde Türkiye lehine takındığı tutumdur. Nitekim İsrail, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde yürütülen Rum-Yunan politikasına destek veren ülkeler arasında yer almamıştır. Ayrıca Makarios, İsrail'le kurulacak diplomatik ilişkilerin, Arap dünyasında ve bağlantısızlarda ortaya çıkaracağı tepkiden çekiniyordu. Makarios'un en büyük arzusu, Kıbrıs'ın dış ilişkiler dokusunu olabildiğince güçlendirmektir ve bu amaca İsrail'in ket vurmasından endişe duyuyordu.

Kısacası Makarios, İsrail’le diplomatik ilişki kurmanın götürüsünün, getirisinden çok daha fazla olacağını düşünüyordu. Başpiskopos bu noktada haklıydı. Zira İsrail’in Kıbrıs’a olan ihtiyacı, Kıbrıs’ın İsrail’e duyduğu ihtiyaçla mukayese edilemeyecek düzeyde fazlaydı. Tüm bunların yanında Helen dünyası, başından itibaren İsrail’in kurulmasına tepkiliydi. Yunanistan 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu’nda yapılan Filistin’de iki ayrı devlet kurulmasını öngören 181 sayılı kararın oylamasına karşı çıkan 13 ülkeden biriydi. Dolayısıyla Atina, kendisi gibi Makarios’un da İsrail’le diplomatik ilişkiler kurmasına sıcak yaklaşmamıştır.³⁵

İsrail açısından ise Kıbrıs’la diplomatik ilişkiler kurmanın birçok açıdan kazanımı söz konusudur. Öncelikle jeopolitik bakımdan Kıbrıs adası, İsrail için hayatı bir önem arz ediyordu. Arap komşularıyla sarılı İsrail’in hava, kara ve deniz ulaşımında ciddi güçlükler bulunduğundan,³⁶ Akdeniz üzerinden dünyayla bağlantıya geçmek neredeyse en istikrarlı güzergâhtı. Dolayısıyla hava ve deniz trafiğinde, Doğu Akdeniz’in kontrol noktasını oluşturan Kıbrıs adasının, İsrail için kıymeti büyüktü. Kısacası Kıbrıs, İsrail’in güvenliğinin ve hayat sahasının merkezinde yer alıyordu ve stratejik yönden birçok avantajı söz konusuydu. Bu çerçevede İsrail’in tanınmasına ve bölgesel izolasyondan kurtulma çabalarına ciddi bir katkı sağlayabilirdi. Özellikle İsrail karşıtı tutumuyla bilinen Bağlantısızlar Hareketi içerisindeki Makarios’un güçlü pozisyonu, İsrail tarafından oldukça önemseniyordu. Ayrıca Kıbrıs’la iyi ilişkiler, BM Genel Kurulu’nda İsrail lehine kazanımlar da getirebilirdi. Belki de daha önemlisi, İsrail karşıtlığıyla bilinen Yunanistan’la ilişkilerin onarılması için yeni bir fırsat doğabilirdi. İsrail-Kıbrıs ilişkilerinin kurulup geliştirilmesinde amaçlanan diğer bir hedef ise, İskenderiye ve Amerika’daki Rum diasporasıyla da ilişki kurulmasıydı. Nitekim Amerika ve İskenderiye’de güçlü bir Rum diasporası bulunuyordu ve bu diaspora büyük ölçüde Filistin meselesinde Arap yanlısı görüşe destek veriyordu. Bu, ters yönlü bir ilişkiydi. Zira İsrail, Amerika’daki Rum diasporasıyla yakın ilişkiler kurmak için de yoğun bir çaba harcıyordu. Buradaki amaçlardan birisi de Amerikan Rumları üzerinden Mısır, Yunanistan ve Kıbrıs’la ilişki

---

³⁵ Yunanistan-İsrail ilişkileri için bkz: İsmail Şahin, Hanefi Yazıcı, “Greece’s ‘Changing’ Israeli and ‘Unchanging’ Egyptian Policy”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3:19, 2021, s. 115-138.

³⁶ Arthur Goldschmidt Jr., Lawrence Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev. Aydemir Güler), Doruk Yayınları, İstanbul, 2011, s. 409.

kurabilmektir. Öyle ki İsrail Dışişleri Bakanlığı, Amerika'da önde gelen Rumlarla yakın temas kurmak için çok ciddi lobi faaliyetleri yürütüyordu. Bu bağlamda Makarios'la sıcak ilişkileri ve Kıbrıs'ta ticari bağları bulunan Amerikalı milyoner iş adamı Spiros Skoras ve Amerikan Helenik Konseyi Başkanı Dean Alfange ile İsrail adına lobicilik yapma adına görüşmeler yapıldığı görülüyor.³⁷ İsrail'in ayrıca Makarios'a baskı yapmak adına, Amerikan Rum Ortodoks Başpiskoposluğundan da yardım talebinde bulunması, oldukça ilgi çekicidir.

İsrail'in tüm bu stratejileri yürütürken küresel ve bölgesel ölçekte dikkat çekici argümanlar kullandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda İsrail'in, Kıbrıs'ta diplomatik varlık tesis etmesinin Batı'nın çıkarları ve stratejileri bakımından ne denli önemli olduğuna ilişkin vurgulu bir diplomatik ikna kampanyası yürüttüğü görülüyor. Kampanyanın özünde, komünizmle mücadele ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) bölgesel etkisi yer almıştır. Kısacası İsraili diplomatlar, Kıbrıs'ta komünizmin etkisini ve Makarios-Nasır ilişkisini ön plana çıkararak, Amerika ve İngiltere'den destek talep ediyorlardı. Haksız da sayılmazlardı. 1959 yazında Makarios, iki ülke arasındaki diplomatik zorluklardan bahsederken İsrail'le diplomatik ilişkiler kurmadan önce BAC'ın fikrini soracağından bahsediyordu.³⁸ Bu süreç, hiç şüphesiz Makarios için oldukça zor olmuştur. Öncelikle, Arap dostlarını küstürmeden bu yolu başarılı bir şekilde yürütmesi gerekiyordu. Ayrıca, ABD ve İngiltere'nin tepkisinden çekiniyordu. Zira bu ülkeler uluslararası sistemin güçlü üyeleri idi ve Makarios'a sürekli İsrail'e karşı bir ayrımcılıkta bulunmaması uyarısını yapıyorlardı. Ayrıca hem Londra hem de Washington, Kıbrıs'ta komünizmin güç kazanmasından oldukça endişe duymaktaydı. Diğer yandan, 1958 yazında Irak'ta meydana gelen askerî darbe, Batı yanlısı hükümeti devirmiş ve Bağdat Paktı'nın geleceğini büyük bir tehlikeye sürüklemişti. Bölgesel güç dengesinde ortaya çıkan bu beklenmedik gelişme, Kıbrıs'ın bölgesel sorumluluğunu daha da artırmıştı ve böyle bir atmosferde adada Sovyet etkisinin ve komünizmin güç kazanmasına Batılı güçlerin sıcak yaklaşmasını beklemek doğru bir yaklaşım olmazdı. Genel hatlarıyla ele alındığında, ABD'nin bu dönemde Orta Doğu'ya yönelik politikasını dört başlık altında toplamak mümkündür: Petrol kaynaklarına

---

³⁷ Zach Levey, "Israel's Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean", *Middle East Review of International Affairs*, 7:3, September 2003, s. 78.

³⁸ Levey, s. 77.

erişimin kontrol altında tutulması, İsrail'in desteklenmesi ve korunması, Sovyet etkisinin bölgede kısıtlanması ve bölgedeki Batı yanlısı rejimlerin korunması.³⁹

Diğer taraftan İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan'ı Filistin meselesinin dışında tutmayı arzuluyordu. Daha doğru bir ifadeyle İsrail, bu iki ülkeyle Filistin meselesi bağlamında bir ilişki kurulmasına veya Filistin meselesinin ilişkilere yön vermesine taraftar değildi. Açıkçası İsrail'in bu beklentisi, jeopolitik ekseninde oldukça rasyonel bir tercihti fakat kısa zamanda sonuç verebilecek düzeyde bir olgunluğa henüz erişmemişti. Nitekim Tel Aviv, ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerini uluslararası arenada genişletmeyi, öncelikli dış politika hedefleri arasında görüyordu. Fakat İsrail, bir devlet olarak olağanüstü koşullardan doğmuştu ve devletin merkezinde yer alan Siyonist inanç, diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurulmasında önemli bir engel oluşturuyordu.⁴⁰ İngiltere'nin, Filistin mandasından geride İsrail Devleti'ni bırakarak çekilmesi, bölgede Batılı güçlere karşı duyulan şüpheyi iyice artırmış; belki daha da önemlisi Süveyş Krizi (1956) sonrası İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi terk etmek zorunda kalması, Orta Doğu'daki ülkelere bir takım bağımsız davranışlarda bulunma fırsatı sunmuştu. Fakat bu vaziyet, İsrail'in bölgede coğrafi olarak ziyadesiyle yalnızlaşmasına ve azami düzeyde dış tehditlere açık hale gelmesine yol açtığından, İsrail'in bölgedeki dostlarının sayısını artırması ve artan güvenlik kaygılarını azaltması önemliydi. Dolayısıyla İsrail açısından, 1960 yılında bağımsızlığına kavuşan Kıbrıs Cumhuriyeti'yle iyi komşuluk ilişkileri tesis etmenin paha biçilmez avantajları vardı.

Nitekim İsrail'in tehditkâr Arap devletleriyle çevrili olması ve coğrafi izolasyonu gibi önde gelen faktörler, Tel Aviv'i bölgedeki Arap olmayan ülkelerle iş birliği yapmaya zorluyordu. Zira İsrail, bölgedeki dostlarının sayısını artırarak Arap ülkelere karşı caydırıcılığını güçlendirmeyi, kendi güvenliği açısından son derece önemli görüyordu. Ben Gurion liderliğindeki İsrail'in bu endişelerini, İngiltere ve Amerika da paylaşıyordu. Nasır'ın Arap dünyasındaki artan nüfuzundan kaygılanan Washington ve Londra, bölgede

---

³⁹ Yakub Halabi, *US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change*, Routledge, 2016, s. 2.

⁴⁰ Efraim Inbar, "Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy", *Jewish Political Studies Review*, Fall 1990, 2:3/4, Israel as a Jewish State (Fall 1990).

genel olarak çıkarlarının büyük bir tehdit altında olduğunu düşünüyorlardı.⁴¹ Batılı güçlerin kaygılarının farkında olan İsrail, Kıbrıs'ta diplomatik varlık kurmasının sadece kendisi için değil aynı zamanda Batı için ne kadar mühim bir mesele olduğunu, Batılı dostlarına ikna edici bir şekilde anlatmaktan geri durmuyordu. İsraili yetkililerin bu doğrultuda Batılı müttefiklerini ikna etmek için iki başlığa dikkat çekmeye özen gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Birincisi, Kıbrıs'taki komünizm tehlikesi, ikincisi ise Nasır-Makarios ilişkisidir. Kıbrıs'ta komünizm zaten dikkat çekici ölçüde güçlü bir siyasal ve sendikal tabana sahip olduğundan, Lefkoşa'da açılacak bir İsrail büyükelçiliği, Batılı güçlerin kaygılarını gidermede faydalı olabilirdi. Zira İsrail, Afrika'da komünizmle mücadelede Batılı ülkelerle birlikte hareket ediyordu. Böyle bir tecrübenin, Kıbrıs'ta da iş görebileceği ve orada komünizmi kontrol altına almada fayda sağlayabileceği düşünülüyordu. İngiltere ve ABD'nin İsrail-Kıbrıs ilişkisini, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'de nüfuz elde etme çabaları ve komünizm tehlikesiyle ilişkilendirmesi, olayların seyri bakımından önemlidir. Bu nedenle İngiltere ve ABD, Kıbrıs'ta kurulan cumhuriyetin devamını destekliyorlardı. Nihayetinde bu devletin anayasal düzenini korumakla yetkilendirilmiş garantör üç NATO üyesi bulunuyordu ve bu garantör devletler komünistlerin adada rejimi değiştirmesine asla müsaade etmezlerdi. Ayrıca, Kıbrıs'taki İngiliz üsleri ve buralarda yer alan haberleşme tesisleri, bölgesel güvenlik bakımından oldukça değerli olup, bu askerî tesislerin haberleşme altyapısı, sadece İngiltere'ye değil aynı zamanda NATO'ya da bölgede önemli bir avantaj sağlıyordu. İngiltere ve Amerika'nın Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nden temel beklentisi, ekonomik, toplumsal ve siyasi olarak Batı'ya uyum sağlamaya gayret etmeleri ve komünizm karşısında sağlam bir duvar inşa etmeleriydi.⁴² Kısacası bu üç ülkeden NATO'nun politik ve ekonomik ilkelerine uygun bir şekilde hareket etmeleri isteniyordu. Kıbrıs'ta toplumsal olayların patlak vermesinin hemen akabinde, ABD Dışişleri Bakanlığının ve Başkan Lyndon B. Johnson'un öne çıkan endişesi, Kıbrıs'taki şiddet olaylarının Sovyetler Birliği'ni de içine

---

⁴¹ Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (Çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 239.

⁴² Brendan O'Malley, Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*, I. B. Tauris & Co Ltd., London, 1999, s. 83.

alacak şekilde bir savaşa dönüşmesiydi.⁴³ Bu kaygıdan dolayı Amerikalı yetkililer, Türk muhataplarına sürekli bir şekilde soğukkanlı ve temkinli davranmalarını; kendi başlarına karar vermemelerini ve de Washington'la sürekli istişare içinde kalmalarını tavsiye ediyorlardı.

Öyle ki adada AKEL'in güçlü varlığı ve Makarios'un, Sovyetler Birliği ve Nasır'la olan yakın ilişkileri, blok içi bir zayıflık olarak yorumlanıyordu. İngiltere, Kıbrıs'taki varlığının Batı kampına kuvvet katacağını sürekli tekrarlıyordu. Bunun yanında Kıbrıs'taki askerî üslerin sadece NATO'nun çıkarları kapsamında düşünülmesine de karşı çıkıyordu. Çünkü böyle bir hizmeti, NATO üyesi Yunanistan da sunabilirdi. Böyle bir bağlantı, Birleşik Krallığın adadaki egemenliğinin sonunu getirebilirdi. Bu hassasiyetten dolayı Londra, adadaki üslerin NATO çıkarları kadar, NATO dışı diğer stratejik faaliyetlerdeki ve operasyonlardaki önemine de sıkça işaret ediyordu. Bu sayede adadaki varlığını bilhassa Amerika nezdinde pekiştirmeye çalışıyordu.

Beyaz Saray'daki Kıbrıs'a ilişkin kaygıların benzer şekilde İsrail'i de tedirgin ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim komünist AKEL'in adada güç kazanması, İsrail'in arzu ettiği bir durum değildir ve bunun nedeni de oldukça açıktır. Çünkü AKEL, Filistin meselesinde Arapların yanında yer aldığı gibi, İsrail'i işgalci, sömürgeci, ırkçı ve aynı zamanda emperyalizmin ileri bir karakolu olarak tanımlıyordu. Diğer yandan ise AKEL'in Sovyetler Birliği ile sıkı bağları, Amerika'yı endişelendiriyordu. AKEL mensuplarının Sovyetler Birliği, özellikle Moskova'ya sıkça yaptıkları ziyaretler dikkatleri üzerine çekerken, Radyo Budapeşte'den Kıbrıs'a ulaşan Sovyet propagandası Rumca yayınlar, Amerikalıların gözlerini adanın üstünden çekmesini engelleyen birçok nedenden sadece birkaçı arasında yer almıştır.⁴⁴ Ekim 1961'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin (SBKP) 22'inci kongresine katılan AKEL Genel Sekreteri Ezekias Papaioannou'nun burada yaptığı konuşma, Batı kampının kuşklarını haklı çıkartacak cinstendir. Papaioannou konuşmasında, Kıbrıs halkının adadaki İngiliz üslerinin tasfiye edilmesi ve Kıbrıs'a tam bağımsızlık verilmesi için verdiği mücadelede, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin sınırsız destek

---

⁴³ George McGhee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, (Çev. Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 270.

⁴⁴ Andreas Stergiou, "Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL", *Modern Greek Studies Yearbook*, 30/31, University of Minnesota, 2014/2015, s. 210.

sağlaması gerektiğini söylemiştir.⁴⁵ AKEL, 1960 yılında gelen bağımsızlığı memnuniyetle karşılamış ancak Kıbrıs antlaşmaları ile İngiliz üslerini, bağımsızlığın önemli kısıtlayıcıları olarak görmüştür. ABD açısından AKEL'in adadaki gücünü kontrol altında tutmak oldukça önemli olup bu durum, Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson'un, 1962 yazında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaretin içeriğinden de anlaşılmaktadır.⁴⁶ Amerikan hükümeti, Kıbrıs'ta toplumlar arası çatışmanın ortaya çıkmasından endişe duymuştur. Çünkü böyle bir ortamda ortaya çıkacak istikrarsızlığın, bir taraftan Türk-Yunan savaşına kapı aralaması diğer taraftan da adadaki komünist varlığı güçlendirme potansiyeli söz konusudur.

Amerikan hükümetini bu endişelere sürükleyen en büyük etkenlerden birisi Makarios'tur. Nitekim Makarios, Enosis politikalarından vazgeçmediği gibi adadaki komünist hareketlerle “gereğince” mücadele etmiyordu. Bu bağlamda ABD hükümeti, adada müsamaha gösterilen komünistlerin 1965 yılında yapılacak seçimlerde iktidarı ele geçirmesinden de kaygı duymuştur. Öyle ki Johnson'un Kıbrıs ziyareti tutanaklarından, Amerikan hükümetinin bu kaygılarını bir bir Makarios'a aktardığı ve ona bazı uyarılarda bulunduğu anlaşılıyor. Başkan Yardımcısı konuşmasının bir yerinde, “bazı ülkelerde olduğu gibi, demokratik liderlerin bir sabah uyandığını ve komünistlerin kontrolü ele geçirdiğini gördüklerini, bu nedenle durumun büyük bir dikkatle izlenmesi gerektiğini”⁴⁷ ifade etmesi, konunun ehemmiyetini kavramak bakımından oldukça dikkat çekicidir. Johnson'un, Makarios'tan bir başka talebi ise Voice of America (VOA) istasyonunun adada kurulmasıdır. İstasyon sayesinde komünist propagandasına karşı daha etkili bir mücadele verilmesi ve ayrıca Amerikan bakış açısının da ada halkına kazandırılması düşünülmüştür. Ancak Makarios'un, böyle bir istasyonun varlığının Kıbrıs'ın bağlantısız politikasını sarsabileceği gerekçesiyle şüpheyle yaklaştığı anlaşılıyor.⁴⁸

Makarios'a göre adadaki komünizm tehdidi abartıldığı düzeyde değildir. Makarios, fanatik bir komünizm karşıtı olmadığı gibi, AKEL'e oy veren birçok insanın, komünizmle bir bağının bulunmadığını da

---

⁴⁵ Yitzhak Oron (ed), Middle East Record, Vol. II, Israel Programme for Scientific Translations, Jerusalem, 1961, s. 250-251.

⁴⁶ Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson, Ağustos 1962'de Lübnan, İran, Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.

⁴⁷ FRUS (1961-63v16/d263), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, 3 Eylül 1962.

⁴⁸ FRUS (1961-63v16/d260), *Memorandum of Conversation, Washington*, 6 June 1962.

düşünmektedir.⁴⁹ En büyük endişesi, Rum toplumunun Yunan İç Savaşı'na benzer büyük bir ideolojik ayrışmaya sürüklenmesi ve böylelikle "Kıbrıs'ın ulusal bütünlüğüne ve kimliğine" zarar vermesidir. Başpiskopos, adadaki Komünist örgütlenmeyi kabul ediyordu. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Enosis'i gerçekleştirmek için İngiliz sömürgeciliğine karşı birlikte mücadele etmişlerdi. Dolayısıyla bu iş birliğinin zarar görmesinden ziyadesiyle korktuğu için, bir taraftan da EOKA mensuplarının komünistlere saldırmasını önlemeye, onları bir şekilde dizginlemeye çalışıyordu. Onun için önemli olan, Amerika ya da Sovyetler Birliği'nin çıkarları değil, Rum toplumunun menfaatlerinin hepsinin üzerinde yer almasıydı ve Makarios azami ölçüde bu birlikteliği korumaya çalışıyordu. Hatta bu kaygılardan dolayı, Rum toplumu içerisinde siyasi partilerin kurulmasına bile karşı çıkıyordu. Adada en örgütlü siyasi parti AKEL'di. Ayrıca 1941 yılında kurulan Kıbrıs İşçi Sendikaları Federasyonu (PEO), sol işçi hareketi üzerinde etkili bir güçtü. Buna karşılık sağ, sol kadar örgütlü değildi. Sağ kanat, Kilise'nin dolayısıyla Makarios'un dini ve siyasi liderliği altında birleşmişlerdi. Ekim 1962'de ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi Fraser Wilkins ile yaptığı görüşmede Makarios şunları söylüyordu:

Komünizm karşıtı görüşlerim konusunda hiçbir şüphem yok. Aynı zamanda, şimdi onlardan yararlanmalı ve yeni Kıbrıs Hükümeti'ni çalıştırmaya ve ekonomik kalkınma programını uygulamaya yoğunlaşmalıyım. Kıbrıs Rum toplumu içinde ayrılık riskini göze alamam ama demokratik cumhuriyetimizi ele geçirmeye çalışırlarsa komünistleri ezerim.⁵⁰

5. Sovyetler Birliği'nin AKEL Üzerinden Adada Nüfuz Kurma Çabaları

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Dönemi boyunca en çok müracaat ettiği yöntemlerden biri, Batı Bloğu içerisinde çatlaklar yaratmak ve bu sayede kendisine oyun kurabileceği bir alan açabilmektir. Moskova açısından Kıbrıs meselesi, bu yönüyle NATO üyesi iki müttefik ülkeyi, Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine düşürebilecek kullanışlı bir araç niteliği taşıyordu.⁵¹

---

⁴⁹ Stanley Mayes, *Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Yaşam Öyküsü*, (Çev. Önder Seçkin), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2019, s. 52.

⁵⁰ FRUS, *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, 1961-63v16/d266, 13 Ekim 1962.

⁵¹ Andreas Stergiou, "Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL", s. 204-205.

Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'ta açık siyasi eylemlerde bulunmak yerine, adada siyasi nüfuz elde etme ve bu sayede Batı ilişkilerine zarar verme şeklinde dolaylı bir yöntemle başvurduğu anlaşılıyor. Moskova'nın bu stratejisinde, Doğu Akdeniz'deki komünist partilere ve örgütlere biçilen rol oldukça önemlidir. Özellikle AKEL'in bu misyonda alacağı rol çok daha kıymetli görülüyordu. Öncelikle AKEL, başarılı bir siyasi grafik çiziyordu ve bu yönüyle Orta Doğu'da komünizmin gelişimi için sürükleyici bir etki yapabilme potansiyeline sahipti. Ayrıca Arap ülkelerinin, Moskova ve Yunanistan'la sıkı bağları söz konusuydu.

Tüm bu nitelikleriyle AKEL, Yakındoğu'da Sovyet etkisinin yayılmasına ciddi bir katkı sunabilirdi. Açıkçası AKEL'in bu rolü, hem Moskova hem de Washington tarafından aynı ciddiyetle ele alınıyordu. O yüzden AKEL'in bir taraf için "fırsat", diğer taraf içinse "tehdit" olarak algılandığını ifade etmek, yerinde bir tespit olabilir. Bloklar arasında Kıbrıs'ın, süratle jeopolitik ve ideolojik kaygıların odağı haline getirilmesi ve bu bağlamda realist yaklaşımlar çerçevesinde gelişen politikalara tabi kılınmasının önemli sonuçları olmuştur. Bunlar içerisinde belki de en dikkat çekici olanı, adadaki sorunların Türk-Rum meselesinin dışında ele alınmasına giden sürecin fitilini ateşlemesidir. Bir başka ifadeyle, Kıbrıs bir blok sorununa dönüştürülerek yüksek politikanın ayrılmaz bir parçası haline getirilmiş ve bu paradigma kapsamında ada içi meseleler ve çatışmalar adı birer vakaya indirgenmiştir. Amerikalılar için adanın önemi ve içeride meydana gelen olaylar, Batı'nın güç dengesindeki konumunu koruma ve Doğu Akdeniz'deki Sovyet etkisinin yayılmasını kontrol altına alma ölçüsünde kıymet arz etmiştir.⁵² Soğuk Savaş yıllarında Amerika'nın resmî görüşü, Doğu Akdeniz'in ve Orta Doğu'nun güvenliğinin, ABD'nin güvenliği için hayati bir önem taşıması olup⁵³ bu görüşten hareketle, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin komünist tahakküm altına girmemesi için ABD yardımı ve desteği şart görülmüştür. Kıbrıs'a yönelik bakış açısı da bu doğrultuda olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında patlak veren olaylar karşısında Amerikan hükümeti ciddi bir endişeyle gelişmeleri takip etmiştir. Bu çerçevede Amerikan hükümeti, Makarios'un toplumsal çatışmaları körüklemesinden bir

---

⁵² John C. Campbell, "The Soviet Union and the United States in the Middle East", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 401, 1972, ss. 126-35.

⁵³ FRUS (1949v06/d133), *Report by the National Security Council to the President*, Washington, 22 March 1949.

hayli kaygılanmıştır. Aslında ABD başından beri Makarios'a bu kuşkuyla yaklaşmış, Onun adayı karıştırmamasından ve NATO içi veya NATO dışı bir savaşa yol açmasından endişe duymuştur.⁵⁴ Makarios ise adadaki komünizmin varlığını, kendi meşruiyetinin ve gücünün sigortası olarak varsaymış, bu bağlamda komünistleri hem Moskova'yla hem de Batı'yla ilişkilerinde bir araç olarak kullanmaktan geri durmamıştır. Bu durum onun pragmatist tutumuyla oldukça örtüşmüş, öyle ki bir taraftan Amerika'ya diğer taraftan ise Sovyetler Birliği'ne güzellemeler yapan Makarios, bu siyasette iç dinamikleri kendisine kalkan olarak kullanmayı adet haline getirmiştir. Mesela hiç gönlü olmadığı halde Kıbrıs'ta Amerikan etkisini artırmak için adada bir Amerikan Üniversitesinin ve radyo istasyonunun kurulmasını arzu ettiğini ancak toplumsal tepkilerden dolayı bu işe temkinli yaklaştığını ifade edebilecek kadar ikiyüzlü bir politikayı başarılı bir şekilde yürütebilmiştir.

6. ABD'nin Endişelerini Gidermek İçin Atılan Adımlar

ABD, Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip ederek, blok siyasetinin dayattığı güç dengesi perspektifinden adadaki olayları değerlendirmiştir. Washington hiçbir şekilde adada komünistlerin iktidara gelmesini istemediğinden, komünistler karşısında Makarios'u desteklemiştir. Diğer taraftan Moskova'nın adada nüfuz elde etmesini de sakıncalı görerek, bundan dolayı da Makarios'u yakından takip etmiş ve Onu Sovyetler Birliği'nden uzak tutmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Kıbrıs'ta ortaya çıkabilecek bir gelişmenin, Batı birliğine ve komünizme karşı ittifaka zarar vermemesi, ABD açısından son derece önemlidir. 25 Ekim 1970 tarihinde, Washington'da ABD Başkanı Nixon, Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ve Makarios arasında gerçekleşen bir toplantıda, Makarios, *"coğrafyamız ve kendine özgü koşullarımız nedeniyle bağlantısız bir politika izliyoruz, ancak tarih, gelenek ve inanç olarak Batı'ya aitiz"* demiştir.⁵⁵ Aynı toplantıda Makarios'un *"Küba gibi olmayacağız"*, *"hiçbir zaman önemli bir göreve solcu birini atamadım"*, *"komünistleri kontrol altında tutuyorum"* şeklinde sözlere konuşmasında yer vermesi, Amerika'nın kaygılarını ve Başpiskopos'un tutumunu yansıtmaları bakımından oldukça dikkate değer bilgiler içermektedir. Makarios, Kıbrıs'ta 5 Temmuz 1970 tarihinde yapılan genel seçimlerin sonrasında Amerika'ya gitmiştir. 1965 yılı seçimleri toplumlar arası olaylar nedeniyle yapılamamıştır.

⁵⁴ FRUS (1961-63v16/d248), *National Security Action Memorandum No. 71*, Washington, 23 August 1961.

⁵⁵ FRUS (1969-76v29/d360), *Memorandum of Conversation*, Washington, 25 October 1970.

Seçimde oyların yarısından fazlasını sol partiler kazanmıştır. Fakat seçim sisteminden dolayı ancak 35 milletvekilinden 11'ini elde etmeyi başaramışlardır. Yine de bu oran, Washington'u rahatsız etmeye yetecek ölçüde olup, Amerika'ya göre adada komünistlerin bu denli yayılmasının ve nüfuz elde etmesinin nedeni Makarios'tur. Nitekim Makarios, Washington'un arzu ettiği, anti-komünist eylem programını layıkıyla uygulamaktan sürekli kaçınıyordu. Hatta bazı iddialar, sıkı bir anti-komünist olan George Grivas'ın, 1971 yılında tekrardan Kıbrıs'a dönmesini, adada büyüyen komünizm tehlikesine bağlamaktadır.

7. ABD ve Taksim Tezi

ABD'nin Kıbrıs Türklerine yaklaşımının, Soğuk Savaş stratejileri bağlamında olduğu söylenebilir. Adada komünizmin Rumlar arasında daha yaygın olması, Türklerin Türkiye'nin dış politika yaklaşımını benimsemesi, Filistin'den ziyade İsrail'e yakın durmaları ve SSCB yerine ABD'ye sempati beslemeleri gibi faktörler, Kıbrıs Türklerini ideolojik olarak Rumlara karşı daha avantajlı bir hale getirdiğinden, adada komünizmi dengelemek adına Kıbrıs Türkleri önem arz ediyordu. Washington'un adanın taksimine karşı çıkma nedenlerinden birisinin de bu durum olduğu iddia edilebilir. Kıbrıs Türk Cemaat Lideri Rauf Denктаş, Başkan Yardımcısı Johnson'a Kıbrıs ziyareti sırasında, "*Kıbrıs Türk toplumu, komünizmin Kıbrıs'ta yayılmasının önünde önemli bir engeldir*"⁵⁶ sözünü söylemiştir. Aslında bu söz, birçok düşüncenin şifresini çözmeye yetiyordu. Nitekim konuşmanın sonunda Johnson, "*sizin gibi insanlar bizim dostumuzdur*" şeklinde Denктаş'a bir yanıt vermiştir. Amerikan hükümetlerinin, Kıbrıs'taki komünist faaliyetleri yakından takip ettiği ve hiçbir şekilde onların iktidara gelmemesi için adadaki gelişmeleri mercek altına aldığı rahatlıkla anlaşılabilir. Türkiye ile Yunanistan arasında barışı korumak ve adayı komünizmden uzak tutmak, Birleşik Devletlerin Kıbrıs'taki en temel politikası olmuştur. Amerikalılar bu tutumundan dolayı Rumlar tarafından, Kıbrıs'ta BM ilkelerine göre değil de NATO çıkarlarına göre pozisyon alan bir devlet olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷ Kıbrıslı Rumların Amerikan makamlarından beklentisi, adadaki sorunların, NATO müttefiklerinin güvenlik ihtiyaçlarına göre değil de demokratik

---

⁵⁶ FRUS, (1961-63v16/d264), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 3 September 1962.

⁵⁷ FRUS, (1964-68v33/d457), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 8 February 1964.

çoğunluk kuralının uygulanmasına uygun bir şekilde hareket etmeleridir.⁵⁸ Başka bir ifadeyle aslında Rumlar, self determinasyon hakkının kayıtsız şartsız Kıbrıs'ta uygulanması için Amerikalılardan yardım talep ediyordu ve bu doğrultuda Washington'u ikna etmek için savundukları argüman, Kıbrıs'ta Enosis gerçekleşse bile adanın NATO güvenlik sisteminin bir parçası olmaya devam edeceği fikriydi. Zira Yunanistan bir NATO ülkesiydi. Esasında Birleşik Devletler prensipte bu fikirlere karşı çıkmıyordu. En büyük endişesi Türkiye idi. Nitekim Türkiye ve Kıbrıs Türkleri her fırsatta güçlü bir şekilde Enosis'e karşı çıkıyordu. Amerika, konuya güvenlik açısından yaklaşıyordu ve Makarios'un "tarafsızlık" adı altında Doğu Bloku ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirmesinden rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden bu tarafsızlığa son verecek, adayı Batı Kampı içerisine sokacak ve onu bir NATO ülkesine dönüştürecek Enosis fikrine sıcak yaklaşıyordu. Dolayısıyla Amerika'nın zaman zaman Enosis'e yeşil ışık yakması, yine onun güvenlik kaygılarından ileri geliyordu.⁵⁹ Başka bir ifadeyle, Washington nezdinde Enosis, komünizmle mücadelede alternatif bir yöntemdi ancak ABD, bu yöntemin Türkiye'ye rağmen uygulanmasını, stratejik nedenlerle doğru bulmuyordu.

Birleşik Devletler başından itibaren Kıbrıs'taki olaylara genel çıkarlar bağlamında yaklaşmış, Türkiye ve Yunanistan'dan da bu yönde hareket etmelerini istemiştir. Ancak, 1963 sonunda adada patlak veren hadiseler karşısında Türkiye'yi dengelemek adına Makarios'un Sovyetler Birliği'ne yaklaşması, Washington'da endişe uyandırmıştır. Diğer taraftan, büyük bir depresyona giren Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden düzelebilmesinin yolu Kıbrıs'tan geçiyordu ve Amerika tüm bunların farkındaydı. Bu yüzden Washington Makarios'a, Kıbrıs Türkleri ile Türkiye'yi kışkırtacak tutum ve davranışlardan kaçınmasını tavsiye ettiği, bu konuda Amerikan hükümetinin Yunan hükümeti nezdinde baskıyı artırdığı ve Türkleri kışkırtmamak için Enosis'in ve self determinasyon hakkının gündeme getirilmemesi için Yunan Başbakanı Georgios Papandreou'tan ricada bulunduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰ Birleşik Devletler aynı zamanda, Türkiye'nin adaya müdahalesine ve

---

⁵⁸ FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, Nicosia, 7 April 1964.*

⁵⁹ FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, Nicosia, 7 April 1964.*

⁶⁰ FRUS, (1964-68v16/d31), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State, Athens, 10 April 1964.*

adanın bölünmesine de (Taksim) şiddetle karşı çıkmıştır. Her şeyden önce Washington, adada kendisine danışılmadan bir oldubitti yaratılmasını istememiştir. Ona göre en ideal çözüm, tarafların ortak rızası sonucunda ortaya çıkmalıydı. Başkan Johnson, bu vaziyeti 5 Haziran 1964 tarihli mektubunda Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye iletmmişti. Başkan, "Johnson Mektubu" olarak tarihe geçen bu belgede, Türkiye'den Kıbrıs'a müdahalede bulunmama ve Washington'la istişare etmeden böyle bir girişimden kaçınma taahhüdü istemiştir. Mektupta öne çıkartılan endişelerden birisi, Türk-Yunan savaşı iken diğeri Türk müdahalesinin yol açabileceği Sovyet müdahalesidir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Birleşik Devletler, adanın bölünmesini ifade eden Taksim fikrine kesinlikle karşı çıkmıştır. Bunun bir nedeni de Kıbrıs Türklerinin adada komünizmin yayılmasını engelleyici rolünün ortadan kalkacağı endişesidir. Bu, oldukça yeni ve ilginç bir bakış açısidir. Daha da ilginç olanı ise Kıbrıs Anayasası'nda Kıbrıs Türklerine ihdas edilen Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamının sahip olduğu veto yetkisine ilişkin Washington'un bakış açısidir. Bilindiği gibi, Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın dışişleri, savunma ve güvenlik konularında veto yetkisi bulunuyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Washington, Türklerin sahip olduğu veto yetkisini Sovyetler Birliği ile AKEL'i adada frenlemek için oluşturulmuş etkili bir mekanizma olarak yorumluyordu. Bu yüzden Türklerin Taksim talebine sıcak yaklaşmamıştır.

Sonuç

ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Kıbrıs sorununa yaklaşımı, Soğuk Savaş tezleri bağlamında gerçekleşmiştir. Bundan dolayı adadaki komünist hareketleri yakından takip etme ve onların iktidara gelmesini engelleyici bir politika izleme ihtiyacı hissetmiştir. Washington için adadaki en korkunç senaryo, Sovyetler Birliği yanlısı komünist AKEL'in iktidara gelmesidir. Elde edilen kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla ABD, adada Makarios ile AKEL arasında bir tercihte bulunmak zorunda kalmış ve davranışları ile söylemlerini pek olumlu karşılama da seçeneğini Makarios'tan yana kullanmıştır. Bir başka ifadeyle Makarios, ABD için ehveni şerdir. Bu bağlamda ABD'nin Makarios'tan yana tutum takınmasının en önemli nedeni onun anti-komünist karakteridir.

ABD makamları Makarios'tan komünizmle mücadele konusunda ciddi sözler alsa da yine de ona bu konuda tam manasıyla güvenmemişlerdir. Zira Washington, Kıbrıs'ta sağ bir partinin kurulması için her fırsatta Makarios'a baskı kurmaktan geri durmamıştır. Makarios ise kendi iktidarına

zarar verebilme olasılığından dolayı bazı oyalama taktikleriyle bu teklifleri geçiştirmeye çalışmış ve böylece ABD'yi adadan uzak tutmak için yoğun bir çaba harcamıştır. Makarios'un bu hususta ileri sürdüğü iki argüman söz konusu olmuştur. Bunlardan birincisi, adadaki uluslararası komünist faaliyetlere bizzat kendisinin asla müsaade etmeyeceğidir. İkincisi ise, kendi iktidarı nedeniyle komünistlerin artık adada ciddi bir tehdit oluşturmadığıdır.

Yine ulaşılan kaynaklardan ABD'nin Kıbrıs'taki Enosis ve Taksim taleplerine de Soğuk Savaş tezleri kapsamında yaklaştığı tespit edilmiştir. Mesela Amerika ilkesel olarak, self determinasyon hakkını desteklemesine rağmen Türk-Yunan ilişkileri ile Amerikan ve İngiliz çıkarlarına verebileceği zararlardan dolayı, Enosis'e temkinli yaklaşmıştır. Bununla birlikte Washington, Taksim tezine neredeyse hiç sıcak yaklaşmamıştır. Bunun en öne çıkan sebebinin, Amerika'nın Kıbrıs Türklerini adada komünizme karşı bir fren-denge unsuru olarak görmesinden ileri geldiği söylenebilir. Bu kaygılardan dolayı ABD, Kıbrıs'ta statükonun devamından yana bir tutum takınmayı, kendisinin ve NATO'nun çıkarlarına uygun bir davranış olarak görmüştür.

Sonuç olarak, bu araştırma, ABD'nin Kıbrıs politikasının Soğuk Savaş Dönemi'nin etkileriyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. ABD, Kıbrıs'taki komünist örgütlenmeyi ve özellikle AKEL'in iktidara gelme ihtimalini ciddi bir endişe kaynağı olarak görmüştür. Sovyetler Birliği'nin AKEL üzerinden adada nüfuz kurma çabaları da ABD'nin kaygılarını artırmıştır. ABD, bu kaygılarını gidermek ve adadaki Sovyet etkisini sınırlamak amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Diplomatik girişimlerle Kıbrıs'ın ilişkilerini Türkiye ve Yunanistan üzerinden yönetmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Amerikan arşiv vesikaları, çalışmada kullanılan birinci el kaynaklar olarak, dönemin koşullarını, Soğuk Savaş Dönemi'nin Kıbrıs üzerindeki etkilerini ve ABD'nin kaygılarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur.

Summary

The island of Cyprus gained its independence from Britain during the Cold War. However, there were constant concerns that this independence would open a space for the Soviet Union in the Mediterranean and the Middle East. London did not favour allowing any foreign power other than the USA to gain a strategic position in the region. The primary desire of Britain was for the USA to assume all responsibilities in the Mediterranean region. The main reason for this is the declining military and political

power of the British Empire in the Mediterranean. According to the British strategy, the most effective way to ensure the security of the Mediterranean against Soviet Russia and communism is the Anglo-Saxon allegiances to be established in the region. During this period, it was feared that a vacuum of authority or unstable governments in the Mediterranean would severely impede economic, social, and political recovery in the countries of the region and that the Soviets or communists would gain power in the region as a result. Therefore, it is understood that both the British and the Americans closely monitored communist movements or organizations disrupting internal order in Greece, Turkey, and Cyprus, and desired non-communist governments to come to power.

In this context, the USA was very concerned about the possibility of AKEL (Progressive Party of the Working People), which had a strong political base on the island, coming to power. Furthermore, the USA closely followed the Soviet Union's efforts to exert influence on the island through AKEL. The available sources indicate that the USA's approach to the Cyprus problem during the Cold War period was carried out in the context of Cold War doctrines. As a result, the USA closely monitored communist movements on the island and felt the need to pursue a policy that would prevent them from coming to power. The most horrifying scenario for Washington was the coming to power of the pro-Soviet Union communist AKEL. As far as it is understood from the sources used, the USA had to choose between Makarios and AKEL on the island and although it did not approve of his behaviour and rhetoric, the USA chose Makarios. In other words, Makarios became the lesser evil for the USA. The most significant reason for the USA taking a favourable stance towards Makarios was his anti-communist character.

Although the USA authorities received serious commitments from Makarios regarding the fight against communism, they still did not fully trust him in this regard. As a matter of fact, Washington did not hesitate to put pressure on Makarios at every opportunity to establish a right-wing party in Cyprus. On the other hand, Makarios attempted to evade these proposals with some delaying tactics, fearing the possibility of harming his own power. Makarios put forward two arguments in this regard. The first one was that he personally would never allow international communist activities on the island. The second was that the communists no longer posed a serious threat on the island due to his rule.

The available sources showed that the USA approached the Enosis and Taksim demands in Cyprus within the framework of Cold War doctrines. For instance, although the USA supported the principle of self-determination in principle, it adopted a cautious approach towards Enosis due to the potential harm it could cause to Turkish-Greek relations and American and British interests. However, Washington showed almost no enthusiasm for the Taksim thesis. It can be said that the most prominent reason for this was that the USA saw the Turkish Cypriots as a check-balance against communism on the island. Due to these concerns, the USA authorities considered it in their interests and in NATO's interests to adopt an attitude in favour of the continuation of the status quo in Cyprus.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarlar araştırmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Office of the Historian-Foreign Relations of the United States (FRUS)

FRUS), *The Ambassador in the United Kingdom (Douglas) to the Secretary of State*, 1947v01/d388, 11 Haziran 1947.

FRUS (1947v01/d388), 11 Haziran 1947.

FRUS (1947v05/d395), *Memorandum Prepared in the Department of State*, (Tarihsiz).

FRUS (1947v05/d424), *Statement by the United States and the United Kingdom Groups*, (Tarihsiz).

FRUS (1948v03/d679), *Department of State Policy Statement*, 11 June 1948.

FRUS (1948v04/d92), *The Secretary of State to the Embassy in Greece*, 9 August 1948.

FRUS (1948v05p2/d580), *Memorandum of Conversation Prepared in the Office of the Special Representative of the United States in Israel*, 7 September 1948.

FRUS (1948v04/d140), *Memorandum by the Joint Chiefs of Staff to the Secretary of Defense (Forrestal)*, 24 November 1948.

FRUS (1961-63v16/d263), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, 3 Eylül 1962.

FRUS (1961-63v16/d260), *Memorandum of Conversation, Washington*, 6 June 1962.

FRUS (1949v06/d133), *Report by the National Security Council to the President*, Washington, 22 March 1949.

- FRUS (1961-63v16/d248), *National Security Action Memorandum No. 71*, Washington, 23 August 1961.
- FRUS (1969-76v29/d360), *Memorandum of Conversation*, Washington, 25 October 1970.
- FRUS, (1961-63v16/d264), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 3 September 1962.
- FRUS, (1964-68v33/d457), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 8 February 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 7 April 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d29), *Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State*, Nicosia, 7 April 1964.
- FRUS, (1964-68v16/d31), *Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State*, Athens, 10 April 1964.

Basılı Eserler

- ADAMS T. W. ve COTTRELL Alvin J. (1968). *Cyprus Between East and West*, The Johns Hopkins Press, Baltimore.
- ARMAOGLU Fahir (1995). “(Amerikan Belgeleri ile) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'na 1951-1955”, *Belleten*, 224:59, 189-256.
- BLACK Jeremy (2020). *İngiltere Tarihi*, (çev. Aytaç Yıldız), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- BUSHKOVİTCH Paul (2016). *Rusya'nın Kısa Tarihi*, (çev. Mehmet Doğan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- CAMPBELL John C. (1972). “The Soviet Union and the United States in the Middle East”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401, 126-135.
- CLOGG Richard (1997). *Modern Yunanistan Tarihi*, (çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul.
- GİLBERT Martin (2013). *Churchill Bir Yaşam*, (çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul.
- GOLDSCHMİDT JR. Arthur ve DAVIDSON Lawrence (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*, (çev. Aydemir Güler), Doruk Yayınları, İstanbul.
- HALABI Yakub (2016). *US Foreign Policy in the Middle East: From Crises to Change*, Routledge.
- HOLLAND Robert (1995). “NATO and the Struggle for Cyprus”, *Journal of Modern Greek Studies*, 1:13, 33-61.
- HUREWITZ J. C. (1956). *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1914-1956*, Vol. II, D. Van Nostrand Company, Princeton.
- INBAR Efraim (1990). “Jews, Jewishness and Israel's Foreign Policy”, *Jewish Political Studies Review*, 2:3/4, 165-183.
- KİSSİNGER Henry (2011). *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- LEVEY Zach (2003). “Israel's Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean”, *Middle East Review of International Affairs*, 7:3, 73-87.
- MAYES Stanley (2019). *Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Yaşam Öyküsü*, Çev. Onder Seçkin, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- MCGHEE George (1992). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, (çev. Belkıs Çorakçı), Ankara.
- NYE Joseph S. ve WELCH David A. (2013). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (çev. Renan Akman), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- O'MALLEY Brendan ve CRAIG Ian (1999). *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and The Turkish Invasion*, I. B. Tauris & Co Ltd., London.

- PAPPE İlan (2007). *Modern Filistin Tarihi*, (çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- SPALDING Elizabeth Edwards (2006). *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and The Remaking of Liberal Internationalism*, The University Press of Kentucky.
- STERGIOU Andreas (2014/2015). “Soviet Policy in The Eastern Mediterranean and The AKEL”, *Modern Greek Studies Yearbook*, 30/31, University of Minnesota.
- ŞAHİN İsmail ve YAZICI Hanefi (2021). “Greece’s ‘Changing’ Israeli and ‘Unchanging’ Egyptian Policy”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3:19, 115-138.
- TÜREL Oktar (2017). *Küresel Tarihçe, 1945-79*, Yordam Kitap, İstanbul.
- YEMELYANOV Yuriy (2015). *Stalin İktidarın Zirvesinde*, (çev. Orhan Uravelli), Lena Yayınları, Ankara.
- ORON Yitzhak (ed.) (1961). *Middle East Record, Vol. II, Israel Programme for Scientific Translations*, Jerusalem.
- İnternet Kaynakları**
- SHAATH Nabeel (26 Ocak 2016). “Old friends? Palestine, Cyprus, and Greece”, *euobserver*, <https://euobserver.com.translate.goog/opinion/132004>, erişim 20.10.2021.